

MONACHIJCZYCY - Jan Chełmiński

Katarzyna Łomnicka

Jan Chełmiński był malarzem związanym ze środowiskiem monachijskim, którego twórczość znana i ceniona była zarówno w Europie, jak i w Stanach Zjednoczonych, gdzie ostatecznie artysta ten osiadł na stałe. Tworzył dużo, malował sprawnie, a drobiazgowo studia ubioru, munduru, końskiej uprząży, widoczne w obrazach przyniosły artyście sławę i szerokie grono kolekcjonerów jego prac. Urodził się w 1851 roku w Brzustowie koło Opoczna w rodzinie nadleśniczego Lasów Rządowych. Przejawiając zainteresowania artystyczne, w latach 1866-1868 kształcił się w Klasie Rysunkowej Wojciecha Gersona w Warszawie i pobierał lekcje w pracowni Juliusza Kossaka. Równocześnie pracował jako litograf i retuszer w jednym z warszawskich zakładów fotograficznych. W latach 1873-1875 studiował w Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Monachium. Uczęszczał do pracowni malarza historycznego Alexandra Strähubera (gdzie studiowali też Wojciech Kossak, Jan Rosen, Julian Fałat, a wcześniej – bracia Maksymilian i Aleksander Gierymscy) oraz do pracowni prowadzonej przez Alexandra Wagnera. Profesor Wagner prowadził pracownię malarstwa historycznego przez ponad czterdzieści lat, na jego kursy

Jan Chełmiński (1851-1925), fotografia z ok. 1894 roku, źródło: Tygodnik Ilustrowany

uczęszczała większość polskich malarzy, którzy w tym czasie zdobywali wykształcenie w akademii monachijskiej.

Pracownia Jana Chełmińskiego, fotografia z ok. 1894 roku, źródło: Tygodnik Ilustrowany

Jan Chełmiński (1851-1925), „Polowanie z chartami”, 1875 rok, źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Chełmiński, podobnie jak wielu jego kolegów malarzy, łączył studia w akademii z nauką w prywatnych atelier malarskich. W roku 1875 kształcił się w pracowni prowadzonej przez Józefa Brandta, a w kolejnym roku uczęszczał do atelier Franza Adama, batalisty i świetnego malarza koni, przez którego pracownię przeszli wcześniej tak uznani twórcy, jak Józef Brandt i Juliusz Kossak. Od początku swojego pobytu w Monachium Chełmiński odnosił sukcesy artystyczne, a jego kompozycje rodzajowe sprzedawały się doskonale.

Jan Chełmiński (1851-1925) „Polowanie par force”, 1876 rok, źródło: Ketterer Kunst Monachium

Józef Ignacy Kraszewski, który przebywał w Monachium w październiku 1876 roku, po obejrzeniu wystawy obrazów i monachijskiego atelier artysty, pisał:

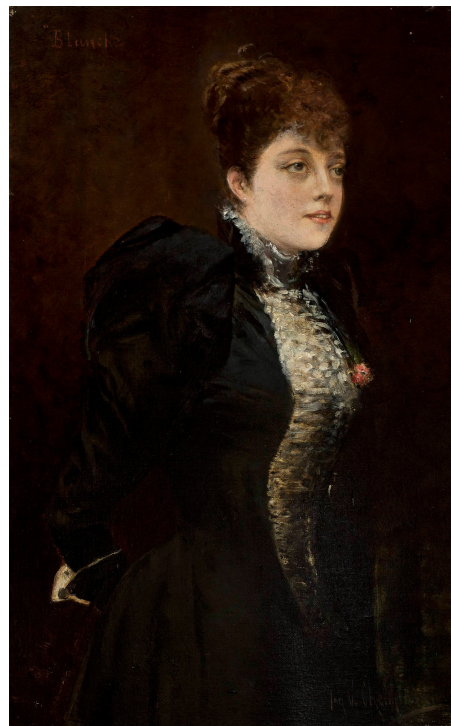
Pracownia p. Jana Chełmińskiego, godnego następcy zmarłego [Maksa] Gierymskiego – była dla nas prawdziwym zdumieniem, nader przyjemnym zaprawdę. Obrazy młodego malarza scen myśliwskich z XVIII wieku, rozchwytywane przez obcych – ledwie nam go w kraju z rozgłosu poznać dały. [...] Na wystawie i w pracowni widzieliśmy p. Chełmińskiego „Par force polowanie” dwa razy powtórzone, którego by się nie powstydział najslawniejszy malarz scen myśliwskich i koni. Ruch w nich, życie, wrzawa ogromna, a wszystko to razem jasne, świetne i z przedziwnym smakiem wykonane, ni zanadto, ni za mało. Widać zarazem bardzo sumienne studia epoki, posunięte aż do najdrobniejszych szczegółów. Oprócz tej ślicznej kompozycji [...] stoi w pracowni duży obraz, rozpoczęty w tymże rodzaju – „Wyjazd na polowanie” – równie umiejętnie skomponowany, i – zamówiony przez hr. Włodzimierza Dzieduszyckiego „Wyjazd na polowanie na zające”. Oba się zapowiadają jako prawdziwe caceczka. P. Chełmiński maluje z łatwością wielką, ale pracy nie szczędzi, wykańcza z wielką delikatnością, a zarazem miękko i swobodnie. Poczucie artystyczne niepospolite. Krajobrazy, za tło służące, wyborne. P. Chełmiński dorobił się już wziętości takiej, iż ma zamówień więcej, niżeli wydołać może.

Po ukończeniu studiów Chełmiński na stałe już pozostał za granicą. Dalsze lata życia artysty to czas nieustannych podróży po świecie i kolejnych zmian miejsca zamieszkania.

W roku 1882 malarz wyjechał do Anglii, dwa lata później mieszkał w Nowym Jorku. Latem 1886 roku na zaproszenie Jamesa J. Hilla, budowniczego Kolei Północnej i magnata kolejowego, przebywał w jego posiadłości North Oaks w Minnesocie, malując tam portrety. Po powrocie na kontynent europejski na dłużej osiadł w Londynie, gdzie mieszkał w latach 1888-1899; podróżował również do Petersburga i Paryża. W 1893 roku, mieszkając już od kilku lat w Anglii, wystąpił w drodze naturalizacji o nadanie obywatelstwa brytyjskiego, które otrzymał. W tym też czasie zmodyfikował nieznacznie swoją sygnaturę. Dotychczas podpisywał się wyłącznie imieniem i nazwiskiem, teraz dołączył

również pierwszą literę drugiego imienia – Władysław (ang. Vladislav) i odtąd sygnował prace Jan. V. Chełmiński. Podpis ten bywa nieraz mylnie odczytywany jako Jan von Chełmiński.

Chełmiński wielokrotnie podróżował do Stanów Zjednoczonych, a w wyjazdach towarzyszyła mu druga żona Leonia Knoedler, córka oraz siostra znanych nowojorskich marszandów działających jako M. Knoedler&Co. Do Nowego Jorku artysta wraz z rodziną przeniósł się na stałe w 1915 roku. Pomimo wieloletniego pobytu za granicą, nie zerwał kontaktu z krajem. Regularnie wysyłał obrazy na wystawy w warszawskiej Zachęcie, a w ówczesnej prasie – głównie w „Tygodniku Ilustrowanym” i „Kłosach” – ukazywały się liczne reprodukcje jego prac. Dużo wystawiał przede wszystkim za granicą, w Monachium, Berlinie, Wiedniu, Londynie, Paryżu, Nowym Jorku, wszędzie odnosząc sukcesy. W 1892 roku zdobył złoty medal na wystawie sztuki w monachijskim Glastpalast, a wcześniej dzięki

Jan Chełmiński (1851-1925) „Portret kobiety”, 1899 rok, źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Jan Chełmiński (1851-1925) „Huzar napoleoński”, 1888 rok, źródło: Salon Dziel Sztuki Connaissanceur

rekomendacji Franza Adama realizował zamówienie dworu bawarskiego na portrety konne. Podczas pobytu w Ameryce wykonał cykl ilustracji do wspomnień z afrykańskiej wyprawy przyrodniczo-myśliwskiej Teodora Roosevelta, publikowanych następnie na łamach „Century Magazine”.

Jan Chelmiński (1851-1925) „Sanna”, przed 1911 rokiem, źródło: Salon Dzieł Sztuki Connaissanceur

Jan Chelmiński (1851-1925) „Bitwa pod Montmirail”, źródło: Agra-Art

Jan Chełmiński (1851-1925) „Książę Józef Poniatowski na czele wojsk pod Lipskiem”, 1913 rok,
źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie

Początkowo malował sceny z polowań wzorowane na ówczesnym malarstwie angielskim i sceny rodzajowe w kostiumach osiemnastowiecznych nawiązujące tematycznie do kompozycji Maksymiliana Gierzyńskiego zwanych zopfami. Od lat 90. dziewiętnastego wieku w twórczości artysty zaczęły dominować tematy batalistyczne związane z okresem Księstwa Warszawskiego i wojen napoleońskich. W swoich pracach odtwarzał wiernie, w najdrobniejszych detalach historyczny mundur i uzbrojenie. Dzięki dużej kolekcji broni z okresu napoleońskiego, którą zgromadził, mógł bezpośrednio sporządzać szkice i studia do obrazów. Zbiory Chełmińskiego znane były w ówczesnej Europie, a on sam zaś uznawany był za specjalistę w zakresie umundurowania i uzbrojenia wojsk. Był również autorem książki przedstawiającej umundurowanie wojsk polskich Księstwa Warszawskiego (*L'Arme polonaise de Duché de Varsovie*), wydanej w Paryżu w 1904 roku. Dla historyków obrazy Chełmińskiego stanowią cenny materiał ikonograficzny epoki napoleońskiej. Wartość prac artysty na rynku sztuki określana jest przede wszystkim poprzez walory czysto malarskie dzieła, a obrazy Jana Chełmińskiego cieszą się niezmiennie zainteresowaniem ze strony kolekcjonerów malarstwa polskich monarchijczyków.

Źródła:

- Józef Ignacy Kraszewski, *Listy*. Monachium w październiku 1876 r., „Kłosa” 1876, nr 591 [w]: Halina Stępień, Maria Liczbińska, *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1828-1914*. Materiały źródłowe, Kraków 1999
- *Malarze polscy w Monachium*, pod red. Elizy Ptaszyńskiej, Suwałki 2005
- Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska, oprac. not biograficznych Katarzyna Łomnicka, *Kolekcja smólska. Polskie malarstwo XIX i początku XX wieku*, Kraków 2008